

*Els misteris
assumpcionistes
d'Elx, València
i Castelló*

Hèctor Càmarà Sempere | Joan Castaño García

Els misteris assumpcionistes d'Elx, València i Castelló

Hèctor Càmara Sempere / Joan Castaño García

2018_ *Any dels*
*Misteris Assumpcionistes_*
Elx, València, Castelló

@ Dels textos: els autors

@ De l'edició: Acadèmia Valenciana de la Llengua

@ De les fotografies: els autors i propietaris

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 València
avl@gva.es – www.avl.gva.es

Maquetació: Espirelius

Impressió: gràfiques **vimar**
Algeria de l'aj. 11 • Tel. 90 199 43 31 • Pícnico • Tolosa

Depòsit Legal: V-1204-2018

Amb la col·laboració de:

Ajuntament d'Elx

PATRONAT DEL MISTERI D'ELX
PATRIMONI DE LA HUMANITAT

Gravat de *Letrillas devotas a la Asunción de Nuestra Señora*,
València, c. 1800. [Universitat de València. Biblioteca Històrica]

LA ASUNCION DE N.^A S.^A

- 4 «Camins sagrats per a molts, però camins que simbolitzen per a altres molts (entre els qui, recorde, em compte) també i sobretot la comunió d'un poble, el nostre, amb les seues arrels culturals i lingüístiques; el necessari i indefugible compromís de tots nosaltres amb la nostra història com a pas imprescindible per a poder mirar endavant, plenament conscients de qui som i a on aspirem a anar. Aquesta és per a mi la gran lliçó que la *Festa* ens dóna a tots els valencians cada catorze i quinze d'agost. Aquesta és la gran lliçó que Elx ens ofereix generosament a la resta de les ciutats i pobles del nostre país, any rere any.»

Josep Lluís Sirera, *Laudatio* en l'entrega de la Medalla d'Or de la Universitat de València al Misteri d'Elx, 20 de novembre de 2009.

«València, durant el segle xv, va ser un dels grans centres productors de representacions. Només Florència, durant aquest segle, acollia una activitat dramàtica semblant. [...] El drama assumpcionista valencià era el més ric de tots els que es representaven en l'interior del temple. El d'Elx és una obra que desenvolupa i amplia les característiques escèniques de la peça valenciana. Presenten tanta quantitat de semblances entre si que constitueixen un nítid subgrup dins del panorama dramàtic (i no dramàtic) del tema assumpcionista del segle xv.»

Luis Quirante, «Teatre assumpcionista valencià»,
en *Teatre assumpcionista valencià*, València, 3 i 4, 1986.

Al llarg del segle xv, el teatre de temàtica religiosa va ser notablement conreat en els territoris de la Corona d'Aragó, però també en d'altres d'arreu d'Europa. Es muntaven espectacles en els quals la combinació de text en vers, música i escenografia, moltes vegades impactant, gràcies a l'ús de ginys de tota mena, era capaç de transmetre un missatge doctrinal mitjançant la persuasió emocional dels espectadors. Un dels cicles dramàtics més difosos, i del qual hem rebut més mostres documentals, és l'assumpcionista. El poble valencià ha conservat els textos de València i Castelló (el primer de manera parcial i el segon traduït al castellà) i ha mantingut viu el d'Elx, representat des de fa més de cinc-cents anys i declarat Patrimoni Cultural Immaterial per la UNESCO el 2001. Es tracta d'una especificitat valenciana que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha volgut reconèixer declarant el 2018 Any dels Misteris Assumpcionistes Valencians.

Portada major de la basílica de Santa Maria d'Elx
(detall de l'Assumpció), obra de Nicolau de Bussi, 1682.
[Foto: Vicente J. Poveda]

Cant de la Sibila, catedral de Palma de Mallorca.

Celebració parateatral de la Nit de Nadal en què s'anuncia la fi del món que ha perdurat en moltes esglésies fins als nostres dies.

El teatre medieval: el cas valencià

La pràctica del teatre a l'Edat Mitjana, a pesar de les prohibicions que al principi interposà l'Església per considerar-la massa llicenciosa, s'estengué per tota Europa, fet que no es reflectix en el nombre de peces conservades, encara que les notícies en general són prou abundants. Inicialment, cap als segles x-xii, es tractava de diàlegs inclosos dins de l'estructura de les celebracions litúrgiques, especialment de Nadal i Pasqua, amb la qual cosa s'aprofitaven espais, melodies, gestos, vestuari i llengua (el llatí). Eren els coneguts com a *dramas litúrgics*. Més tard, a partir del segle xiv, trobem els drames religiosos, cantats en vernacle, que, encara que aprofiten elements de la litúrgia, ja no hi estan inserits i incorporen una escenografia més complexa (amb simultaneïtat d'espais i desenvolupament, fins i tot, vertical) i una concepció més realista i popular. Com que en aquella època no hi havia teatres, les obres es representaven en espais públics (com ara les places) o a l'interior de les esglésies.

La nostra literatura es pot considerar afortunada per la quantitat de textos dramàtics que coneixem i les dades documentals que atresorem. Podem considerar que la cultura dels antics territoris de la Corona d'Aragó tenia en l'espectacle teatral o parateatral un referent ineludible (en són exemple la Patum de Berga o el Cant de la Sibila a l'illa de Mallorca, també declarats Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat).

Misteri Assumpcionista de Tarragona, actualment representat a la Selva del Camp. [www.misteriselva.cat]

Pel que fa al Regne de València, durant l'Edat Mitjana i la Moderna, la capital marcà el model a seguir a la resta del territori. La Seu fou un focus difusor d'espectacles religiosos vinculats a diverses festes del calendari litúrgic. Sense anar més lluny, la processó del Corpus, danses incloses, fou reproduïda arreu del regne en festivitats adaptades a cada població (com ara, en el Sexenni de Morella).

Pel que fa a l'Assumpció, en trobem diverses mostres dramàtiques documentades ací i allà de la Corona, com el drama litúrgic de Santa Maria de l'Estany (segle XIV) o els drames religiosos de Tarragona (finals del XIV), València (segle XV), Elx (últim quart del XV) i Castelló (finals del segle XV).

Processó del Corpus de València, dansa de la Moma.

L'Assumpció

13

En l'Edat Mitjana l'Assumpció de la Mare de Déu es convertí en un motiu recurrent de devoció a Occident, encara que en origen es tracta de tradicions que provenien d'Orient, conservades en textos extracànònics que difongueren entre els segles IV i VI la creença que Maria fou pujada al cel en cos i ànima. En la segona mitat del segle XIII, el dominic Iacopo da Varazze, seguint alguna d'estes fonts, dedicà un capítol a l'Assumpció de la Mare de Déu en la *Llegenda daurada*, que arplegava la vida de multitud de sants, a més de festivitats religioses. Esta obra tingué una difusió extraordinària fins a la Contrareforma i, en concret, el capítol esmentat es convertí en el referent ineludible de tota classe de manifestacions artístiques, des de retaules o portades fins a obres de teatre. Alguns dels nostres escriptors, com ara sant Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis o Isabel de Villena, també tractaren aquest tema.

Assumpció de Joan de Joanes (últim terç del segle XVI).
[Museu de Belles Arts de València]

Moltes de les esglésies valencianes, fins i tot des de la conquesta cristiana del segle XIII, estan sota l'advocació de la Mare de Déu de l'Assumpció, i la seua celebració el 15 d'agost ha donat lloc a multitud de tradicions devocionals i festives arreu del territori. Moltes poblacions conserven imatges en què Maria apareix gitada i amb els ulls tancats en representació de la seua *dormició*, nom amb el qual es coneix el seu traspàs.

Timpà de la porta dels Apòstols de la catedral de València.
La disposició de la Mare de Déu i els àngels músics recorda l'araceli.

El Misteri Assumpcionista de València

En el primer quart del segle xv començà a representar-se un drama religiós (o *misteri*) de temàtica assumpcionista a la catedral de València. Només se n'ha conservat el paper de l'actor que feia de Maria (219 versos, que pels indicis deu correspondre a un quart del total) en una transcripció paleogràfica que Ruiz de Lihory publicà el 1903. Es tracta d'un text d'una gran riquesa lingüística (encara amb alguns occitanismes) i una bona qualitat literària, pròpia del Segle d'Or de les lletres valencianes. No debades, una de les seues fonts principals són els capítols dedicats a l'Assumpció en la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis. Un dels elements més característics, que servirà de model a Elx i Castelló, és el desenvolupament vertical de l'escenografia, ja que des del cimbori de la Seu es feien descendir els diversos personatges celestials. En eixe sentit, fou la primera obra que utilitzà l'araceli com a aparell aeri amb la funció de representar la pujada al cel de la Mare de Déu, artefacte que, fins a aquell moment, havia estat vinculat al cicle nadalenc i a la representació de la visió llegendària de l'emperador romà August d'una donzella amb un xiquet envoltada d'àngels músics.

Àngel músic del presbiteri de la catedral de València, de Paolo de San Leocadio i Francesco Pagano (darrer quart del segle xv). En el Misteri Assumpcionista de València participaven àngels que cantaven des del cimbori de la catedral.

La familia ^{de la} ~~de la~~ ^{Resurrección} de la
asunción de nuestra Señora
a los cielos.

Son figuras las siguientes.

Maria	S. Bartolome.
Angel Gabriel	S. Judas
S. Juan	S. Simón
S. Pedro	S. Matías
S. Pablo	S. Tomás
S. Philippe	Dios Padre.
S. Diego	Dios Hijo
S. Andres	Dios Spiritu Santo.
S. Matheo	

Sale la Maria acompañada
de quatro Angeles.

Maria. Infinito poderio
Dios que en mis entrañas cabe
quando sera que se acabe
El largo deshenio mio.

quando gozare de veros
o diurnos qñ. Platos
con la gloria de minatos
segura de no per teros.

Sufrido de doze años ya
solidad sin vos tan dura
sus pan de que por ventura
era mendeltes yo acá.

- Mas ya vuestro, aporritado
por el mundo está esparrido
y cumallo sus fiaso sa ido
como la está encurpado.

El Misteri Assumpcionista de Castelló

El *Misteri de Nostra Senyora de l'Assumpció*, representat a l'església de Santa Maria de Castelló, està documentat entre els últims anys del segle xv i els primers del xviii, en què fou prohibit pel bisbe de Tortosa. Segueix la disposició escènica i la tradició del Misteri de València, amb artefactes aeris semblants. També se'ns parla d'una comèdia que, en la vesprada del dia de l'Assumpció, alguns anys tenia lloc fora de l'església, amb disposició horitzontal. Del Misteri de Castelló, a banda d'abundant documentació històrica, se n'han conservat dues versions de la consuetada traduïdes al castellà: una, de finals del segle xvii, que fou copiada pel notari Jaume Cases en el *Llibre verd* de Castelló; l'altra, també amb lletra de finals del xvii i lleugerament més curta, conservada a la Biblioteca Nacional de Madrid. El 1999 i el 2008 es pogué veure a Castelló una reconstrucció actual d'aquest drama.

21

Primera pàgina de *La famosa representación de la Asunción de Nuestra Señora a los cielos*, copiada en el *Llibre verd* de Castelló.
[Arxiu Municipal de Castelló]

The United Nations Educational,
Scientific and Cultural Organization

hereby proclaims

The Mystery Play of Elche
- Spain -

a Masterpiece
of the Oral and Intangible
Heritage of Humanity

松浦晃一郎

Koichiro Matsuura
Director-General

Paris, 18 May 2001

La Festa o Misteri d'Elx

23

El Misteri d'Elx, conegut popularment com a *la Festa*, és la celebració que esta ciutat del Baix Vinalopó dedica anualment a la Mare de Déu de l'Assumpció i destaca per la representació d'un drama religiós tardomedieval que s'escenifica, es canta i es viu a l'interior de la basílica de Santa Maria els dies 14 (la Vespra) i 15 (la Festa) d'agost. Presenta nombrosos aspectes artístics, històrics i populars de gran interès. És l'única obra de les seues característiques que s'ha escenificat sense interrupcions significatives des de finals del segle xv, malgrat les prohibicions derivades del Concili de Trento, gràcies a un rescripte del papa Urbà VIII (1632). Es tracta de la principal celebració comunitària dels il·licitans i les il·licitanes i d'una obra clau del teatre religiós europeu de tradició medieval. El 1931 fou declarada Monument Nacional i el 2001 fou el primer bé espanyol a ser proclamat per la UNESCO Patrimoni Cultural Immaterial, com després també ho foren el Tribunal de les Aigües (2009), la Festa de la Mare de Déu de la Salut d'Algemésí (2011) i les Falles (2016).

Títol d'Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat de la UNESCO, 18/05/2001. [Patronat del Misteri d'Elx]

APP: F. Thoma Montiel, & Virrea: Depicta, & Inventa. Anno 1709.
y Escrita por el Pene.^{do} Joseph Lozano y Poiz Presbytero enãtho año. 1709.

El text i la música

25

El text literari del Misteri d'Elx és anònim i està escrit en valencià, amb un salm i alguns versos llatins copiats de la litúrgia. Recria la mort, assumpció i coronació de la Mare de Déu, segons la narració continguda en la *Llegenda daurada* de Iacopo da Varazze. Consta de 259 versos distribuïts en estrofes de diversos tipus. Les més nombroses són les quartetes de versos octosíl·labs rimats en *aabb*, és a dir, el que coneixem com a *noves rimades*. Unes altres cobles, menys nombroses, són les quartetes de versos decasíl·labs amb rima *abab* i de versos heptasíl·labs rimats en *aabb* i *abab*. Els textos literari i musical, així com les acotacions escèniques que permeten la representació de l'obra, es conserven en les anomenades *consuetes*. La més antiga de les conegudes és de 1625 i fou copiada per Gaspar Soler Chacon per a un familiar de la Inquisició: es titula *Llibre de la Festa de Nostra Senyora de l'Assumtió, ditta vulgarment la Festa de la vila d'Elig*. N'hi ha quatre més, datades el 1639, 1709, 1722 i 1751.

Seguint la tradició medieval, el Misteri d'Elx és totalment cantat, amb melodies de diferents èpoques. Hi ha cants monòdics, especialment en la primera jornada de l'obra, amb clares influències del repertori gregorià medieval i també del repertori popular. En alguns casos, l'abundant ornamentació melismàtica afegida amb el pas dels segles dificulta la identificació de les melodies originals. Un altre apartat està format pels cants polifònics, incorporats a partir del segle XVI. Unes anotacions marginals en la consuetat de 1639 ens permeten conèixer la personalitat d'alguns músics que participaren en esta reforma polifònica. És el cas de Ribera, identificat com a Bernardí de Ribera (Xàtiva, cap al 1520), mestre de capella a Llorca i Múrcia. També «el canonge Pérez», Joan Ginés Pérez de la Parra (1548-1600), mestre de capella de les catedrals de València i Oriola. I mossén Lluís Vich, primer mestre de capella de l'església de Santa Maria d'Elx, càrrec que ocupà entre 1562 i 1594. També Joan Baptista Comes (1582?-1643), quan era mestre de la Capella Reial de Madrid, compongué una peça per a la Trinitat, que no es conserva. La consuetat de 1709 és el primer testimoni documental que conserva tota la partitura de la representació.

A vos al tres ve nimpregar què sempre a nem a fo ter-

rar la Mare de Deu glorios puixant be á fet per nos.

E a nem tots ab a mory alegri a per a mor

del Redemp tor . *E* de la Verge Ma ri a.

A Vos al tres ve nimpregar què sempre a nem

a fo terrar la Mare de Deu glorios puixant be a

fet per nos. *E* a nem tots ab a mory alegri a

per a mor del Redemp tor *E* de la Verge Ma ri a.

L'escenografia

29

L'escenari és, fonamentalment, l'interior de la basílica de Santa Maria, que es pot dividir en dos espais. L'horitzontal o *terrestre*, on canten les Maries, els apòstols i els jueus: consta d'un entaulat de fusta o *cadafal*, al qual s'accedix per un pla inclinat denominat *andador*. L'altre escenari és el vertical o *aeri*: s'instal·la a la cúpula de l'església, a 25 metres d'altura, que, amb una gran lona pintada amb núvols i àngels, figura ser el cel. Per damunt, es munta la complexa maquinària que permet fer les aparicions dels personatges del món celestial. Estes aparicions utilitzen tres artefactes escènics: la *mangrana* o *núvol*, en el qual davalla un àngel; l'*araceli* o *recèlica*, ocupat per cinc àngels i on tindrà lloc l'Assumpció de la Mare de Déu; i la *coronació* o *trinitat* amb un sacerdot i dos xiquets que figuren ser la Santíssima Trinitat. Trobem aparells semblants a la *mangrana* en algunes festes valencianes, com les *carxofes* de Silla, Aldaia, Alaquàs o Castellar, o la *taronja* de Morella. El complex muntatge escènic incidix en la importància visual i efectista del teatre medieval.

Maquinària o tramoia utilitzada per a fer possibles els vols dels artefactes aeris.
[Foto: Sixto Marco Lozano]

El cadafal i l'andador; escenaris horitzontals o terrestres.

[Foto: Sixto Marco Lozano]

La festivitat

La transformació d'una representació medieval en l'element festiu identitari del poble d'Elx explica la pervivència del Misteri d'Elx al llarg de més de cinc segles. El fet que la imatge de la Mare de Déu que s'hi utilitza esdevinguera la patrona de la ciutat li donà un caràcter de devoció decisiu, que s'afermà amb la tradició de la «Vinguda de la Mare de Déu», que atorga un origen miraculós a l'esmentada imatge i a la consuetud de la Festa. Quan el 1609 la Confraria de l'Assumpció manifestà la impossibilitat de continuar la celebració, fou el Consell Municipal el que votà fer-se'n càrrec. Des d'això moment la Festa de la Mare de Déu passà a convertir-se en la *Festa d'Elx*, en el símbol comunitari més destacat dels il·licitans i les il·licitanes. Amb la desaparició de la capella de músics professional de Santa Maria per la desamortització de 1835, es tornà a posar de manifest esta vinculació popular i foren els cantors aficionats de la ciutat els que n'evitaren la desaparició.

Els nostres escriptors parlen del Misteri d'Elx

35

«Desde mucho antes de comenzar la función acude el gentío, irreverente y vocinglero por el mismo ingenuo afán de presenciarla. Los huecos que dejaron libres los asientos están atestados de espectadores, sudorosos y jadeantes. Encarámanse sobre los altares, abrázanse á las columnas: todo lo llenan. El calor de la canícula, que atiza en Elche un sol casi africano, crece con las aperturas y el vaho de aquel inmenso montón de carne humana; pasan de mano en mano los botijos y las garrafas, y agitan sin cesar el ambiente caldeado los abanicos, que, como oportuno obsequio, regala el Ayuntamiento á los invitados para la fiesta. Cesa de pronto aquel estruendo, parecido al oleaje de un mar tempestuoso: es que la Virgen ha entrado en la iglesia y avanza por el andador.»

Teodor Llorente, *Valencia. Sus monumentos y antigüedades.*

Su naturaleza e historia, 1889

«Elx “canta” la seua Festa, com una litúrgia estrictament local. Però Elx, quan la canta, canta per tots nosaltres: per tots els qui parlem com es parla a Elx. Diríeu que, aquest dia d'agost, l'aire dolç i daurat que agita les palmes del vostre cel, resumeix en el seu àmbit l'íntegra geografia de l'idioma. Darrere l'estampa càlida del vostre paisatge, i entre el goig jubilar de la vostra gent, està tot el país: la muntanya aspra i gòtica del Maestrat i dels Ports de Morella, la clama agrària de Gandia, el camp sever de Monnòver i de Lliria, la plètora de l'Horta de València i de la Plana de Castelló, el litoral clàssic de Dénia i de la Marina, la verda opulència de la Ribera de Xúquer, la sequedat diàfana d'Albaida i de Xixona, els perfils antics i moderns d'Alcoi i de Sagunt, d'Alacant i de Xàtiva... Sense saber-ho vosaltres ni nosaltres, com un misteri més que irradia el Misteri, Elx es converteix en el cor de la llengua, durant les jornades de la Festa. De Vinaròs a Guardamar, unes mateixes paraules ens donen unitat: per elles som un poble enmig dels altres pobles, un poble amb nom propi i amb complexió específica. Són les velles paraules del Misteri, les paraules que el Misteri conserva entre totes les seues sumptuositats.»

Joan Fuster, «Les paraules perdurables», *Festa d'Elig*, 1962

«El Misteri d'Elx no és una obra d'art plàstica sinó lírica, si bé d'una categoria autènticament monumental. Era lògic, per tant, que la gent, en comptes de considerar-lo obra humana, volgués atribuir-li un origen prodigiós, ensems que a la imatge de l'Assumpció, patrona dels elxans. [...] Per dissort, la consuetud més antiga que coneixem del Misteri d'Elx, data només de 1625, època d'absoluta decadència de la nostra llengua i encara s'ha impurificat més en versions posteriors. El text del Misteri requerix, doncs, un estudi tècnic minuciós, paral·lel al que amb tant encert ha fet Óscar Esplá amb la seua música, el qual permetria la depuració i fixació de la seua part literària. [...] El Misteri d'Elx, la Festa per antonomàsia, es representa en el valencià de la terra i de la història. [...] La ciutat d'Elx, mantenint la vitalitat del seu Misteri amb tota l'autenticitat lingüística i musical, aporta una peça de primera categoria al concert cultural de l'Occident cristià.»

Manuel Sanchis Guarner, «Un elogi del Misteri d'Elx en el segle XVIII», *Festa d'Elig*, 1962

La mangrana ix del cel de Santa Maria. [Foto: Sixto Marco Lozano]

«Ara us diré l'agonia de l'àngel
que ha davallat des del cel a la terra,
en una mà una palma castíssima,
i aquelles veus d'indiscutit origen,
vers aquest llit on la Verge es moria.
Maria té veu de fusta corcada
des de la mort del seu Fill a la creu.
Davalla d'or l'àngel de la mangrana.
S'espesseix la nit a les terrasses.
Vares de nard i vares de coets
i els brolladors dels horts en llargues vares
i, cel endins, vares de les palmeres.
Pugen les veus que sostenen les voltes,
pugen les veus que sostindran el poble.
Cauran les nits, totes d'estanys, d'anells
cercles fortuits, precabudes paraules.
S'eixamplaran carcasses d'opulència.

Secretament perduraran les veus
de vidres mòlts, de castíssimes coses,
amb les arrels enterrades a l'aigua,
l'aigua només, aquestes veus que enramen
el manuscrit, l'alfabet esdentat.

La Maredeú, voltada de guitarres,
se'n puja al cel, i l'àngel l'orienta.
Patrona el món d'antiga artilleria.
El vell rector s'eixuga el front suós
amb el mateix mocador de la Festa.»

Vicent A. Estellés, *Llibre d'Elx*, 1984

«Tendal ratllat de blau, blanc de Santa Maria,
 palaus dels Cosidó, els Cornellà, l'Hereva,
 carrer Major, ermita de Sant Sebastià,
 muralles, Hospital de Caritat: la vila.

I aquest espai tan gran que envoltarà recèliques.
 Hi ha nards per les cornises; l'orgue és dels gladiols.
 Un cadafal de fusta sota el cel blau de lona
 que tanca la gran cúpula. El Purgatori d'ànimes.

Aquesta nau, país estrany, on els apòstols,
 en arribar, sorpresos, es troben i s'abracen.
 Cabanyueles d'agost. Brisa tènue del mar.

Angelets amb perruques, coixins de carmesí
 vellut. Flors d'escarlata. Roses de drap al cap.
 Espai de llum d'agost, el tendal vol volar-se'n.»

Gaspar Jaén, *La Festa*, 1982

Escena final de la coronació de la Mare de Déu.
 [Foto: Patronat del Misteri d'Elx]

Bibliografia bàsica

44

- Consueta de 1709*, a càrrec de F. Massip (estudi textual) i Maricarmen Gómez (estudi musical), València, Conselleria de Cultura, 1986.
- Hèctor Càmara Sempere, «El Misteri d'Elx com a adaptació teatral de la Legenda aurea», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/LXVI. Miscel·lània Albert Hauf 5*, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 57-84.
- Joan Castaño García, *L'organització de la Festa d'Elx a través del temps*, València, Consell Valencià de Cultura, col·l. «Sèrie Minor», 1997.
- *Aproximacions a la Festa d'Elx*, Institut Alacantí de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, 2001.
- Pasqual Mas i Usó, *La representació del Misteri a Castelló*, Castelló, Diputació de Castelló, col·l. «Universitària», 1999.
- Francesc Massip i Bonet, *La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura «Juan Gil-Albert» - Ajuntament d'Elx, 1991.
- «Els models del *Misteri d'Elx* i el *Misteri* com a model», en Rafael Alemany, Josep Lluís Martos i Josep M. Manzanaro (eds.), *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2005, p. 137-167.
- *El Misteri de l'Assumpció de la Catedral de València*, València, Universitat de València - Acadèmia dels Nocturns, 2013.
- Luis Quirante Santacruz, *Teatro asuncionista valenciano de los siglos XV y XVI*, València, Generalitat Valenciana, 1987.

*2018_ Any dels
Misteris Assumpcionistes_
Elx, València, Castelló*

